

Nr 153

Av herr **Munktell m. fl.**, *angående en professur i internationell rätt vid Uppsala universitet.*

(Lika lydande med motion nr 95 i Första kammaren)

I överensstämmelse med ett förslag som ursprungligen framställdes av dåvarande professorn Östen Undén och efter hemställan från Uppsala universitet föreslog Kungl. Maj:t i proposition nr 218 till 1938 års riksdag, att en lärostol i internationell rätt skulle inrättas vid nämnda universitet. Med hänsyn till ovissheten huruvida kompetenta sökande till en sådan professur kunde påräknas föreslogs, att beslutet skulle få karaktären av ett principbeslut och att anslag till professuren icke skulle omedelbart upptagas i riksstaten. Förslaget bifölls av riksdagen under framhållande att avsikten visserligen varit att bereda en starkare ställning vid ett av våra universitet åt undervisningen och den vetenskapliga forskningen i både folkrätt och internationell privaträtt men att riksdagen förutsatte, att huvudämnet för den nya professuren komme att bli folkrätt.

I statsverkspropositionen till 1940 års riksdag anmärkte departementschefen, att större akademiska konsistoriet i Uppsala icke ansett sig böra ifrågasätta något anslag till nämnda professur för budgetåret 1940/41 och att kanslern icke funnit möjligt att i rådande läge göra någon framställning i ämnet. Departementschefen anslöt sig till kanslerns uppfattning och sade sig utgå ifrån att åtgärder för tillsättning av nämnda professur tills vidare icke vidtoges. Riksdagen delade departementschefens uppfattning om att något anslag till professuren icke borde i rådande läge ifrågasättas för budgetåret 1940/41, på grund varav med åtgärder för tillsättning av professuren tills vidare borde anstå.

År 1944 väcktes inom den juridiska fakulteten i Uppsala förslag om inrättande av professuren från och med den 1 juli 1945. Förslaget föranledde emellertid icke någon framställning i saken. Såsom anledning härtill hänvisade fakulteten till att utsikterna till ett bifall syntes ringa, enär universitetsbudgeten blivit föremål för en hårdhänt beskärning, vilken givit fakulteten intrycket, att anslagsäskandena bort begränsas till det strängt nödvändiga.

Under meddelande att fråga uppkommit om vidtagande av åtgärder i syfte att få till stånd en lärostol i internationell rätt anmodade dåvarande universitetskanslern Undén senare samma år fakulteten att inkomma med

yttrande däröver. Enligt vad som upplystes gällde frågan då professurens förläggande till Stockholms högskola. Fakulteten anförde i anledning härav att, om professuren skulle uppföras i staten, grunderna för 1938 års principbeslut fortfarande ägde oförminskad giltighet och att alltså någon ändring i beslutet om professurens förläggning till Uppsala icke borde komma till stånd. Ämnena förvaltningsrätt och statsrätt med folkrätt borde uppdelas mellan den dittillsvarande professuren i dessa ämnen och den nya lärostolen, varvid den förra skulle omfatta förvaltningsrätt och statsrätt samt den senare internationell rätt med folkrätt såsom huvudämne; den dåvarande innehavaren av lärostolen borde beredas tillfälle välja, huruvida hans läroombåde skulle omfatta förvaltningsrätt och statsrätt eller internationell rätt.

Fakultetens hemställan vann emellertid icke beaktande, vilket sammanhänge med förhållandena vid Stockholms högskola. Där hade undervisningen i folkrätt sedan år 1939 bekostats medelst anslag av Knut och Alice Wallenbergs stiftelse. Då vidare anslag därifrån icke kunde erhållas, gjorde högskolan framställning om statsanslag till en biträdande lärare i folkrätt. I proposition nr 111 till 1945 års riksdag hemställde därefter Kungl. Maj:t om medel för ändamålet, och riksdagen biföll denna hemställan under åberopande, bland annat, att riksdagen funnit det befogat, att statsmedel beviljades för detta ändamål, i varje fall intill tidpunkten för att den av riksdagen beslutna professuren i internationell rätt vid universitetet i Uppsala komme att tillsättas.

År 1946 beslöt Stockholms stadsfullmäktige att till hedrande av framlidne borgmästaren Carl Lindhagens minne åtaga sig att svara för uppehållet av en Carl Lindhagens professur i internationell rätt vid Stockholms högskola, under förutsättning att det anslag, som från statens sida enligt beslut vid 1945 års riksdag utgick såsom bidrag till undervisningen i folkrätt vid högskolan, komme att utgå även i fortsättningen och finge disponeras såsom bidrag till bestridande av kostnaderna för professuren. Under hänvisning härtill ingick högskolans styrelse till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet med en härmed överensstämmande framställning.

I yttrande häröver anförde den juridiska fakulteten i Uppsala, att det dittillsvarande statsfinansiella hindret för den för Uppsalas del redan beslutna professurens tillsättande syntes ha bortfallit och att den internationella rätten efter krigets slut komme att även från svensk sida kräva den medverkan i utvecklingen och den bearbetning, att professuren dåmera borde inrättas. Fakulteten hemställde sålunda om lärostolens uppförande å stat; detta hindrade dock, enligt fakultetens mening, ej att under föreliggande omständigheter en motsvarande professur inrättades vid Stockholms högskola med det stöd, som i detta avseende erbjudits av Stockholms stad.

Annan åtgärd blev emellertid icke vidtagen än att statsmakterna beviljade det begärda bidraget och att professuren i internationell rätt vid Stockholms högskola inrättades år 1947. Något uttalande av innebörd, att 1938 års principbeslut förfallit, gjordes icke från statsmakternas sida; i propositionen (nr 272 s. 444) erinrades tvärtom, att 1945 års universitetsberedning föreslagit, att även för Lunds universitets del skulle fattas ett liknande principbeslut.

Något uppgivande av 1938 års beslut om inrättandet av en professur i internationell rätt, företrädesvis folkrätt, vid Uppsala universitet innebar sålunda icke Lindhagen-professurens tillkomst i samverkan mellan staten och Stockholms stad. 1945 års universitetsberedning räknade också med att den 1938 beslutna professuren skulle bli inrättad och föreslog, såsom nämnts, en liknande professur även i Lund (SOU 1946:81 s. 51). Juristutbildningskommittén, som fann professorer i internationell rätt vara erforderliga vid alla rikets juridiska fakulteter, föreslog, att professuren i Uppsala skulle uppföras på stat vid undervisningsreformens genomförande (SOU 1953:15 s. 206 f., 511 och 524). Som motivering härför framhöll kommittén följande:

De internationella frågorna ha under senare år alltmer ökat i betydelse. För ett litet land som Sverige skulle det vara av utomordentlig vikt att äga tillgång till ett mindre antal välkvalificerade jurister på den internationella rättens område, vilka kunde sändas till de internationella organisationerna. Härför är det emellertid nödvändigt att tillräckliga resurser skapas för forskning och kvalificerad undervisning inom detta rättsområde genom att samtliga tre juridiska fakulteter få en egen professur i internationell rätt. Sedan detta skett bör det finnas väsentligt större möjligheter att väcka och stimulera yngre vetenskapsidkare till vetenskapliga insatser på den internationella rättens område.

Även universitetskanslern ansåg i sitt remissutlåtande över kommitténs betänkande (s. 62) »målet böra vara att liksom i Stockholm sammanföra den internationella privaträtten och folkrätten till en professur i internationell rätt». Med hänsyn till de kostnader, som upprustningen av de juridiska fakulteterna i övrigt medförde och då den nu ifrågavarande professuren »icke vore lika nödvändig som vissa andra sådana för att den juridiska utbildningen skulle kunna utformas på ett ändamålsenligt sätt», ansåg emellertid kanslern att »professuren i internationell rätt vid universitetet i Uppsala tills vidare icke borde uppföras på stat». Detta uttalande åberopades i Kungl. Maj:ts proposition nr 86 till 1957 års riksdag (s. 88), och där upptogs inte heller något förslag om professurens inrättande. Däremot hemställdes härom i motioner i båda kamrarna (FK nr 433 och AK nr 537; se även AK nr 542). Riksdagen beslöt emellertid i överensstämmelse med propositionen. Vid 1960 års riksdag motionerades ånyo om professurens uppförande på stat (FK nr 65 och AK nr 80), men

även denna gång utan resultat. Statsutskottet (nr 63:7) ansåg sig »trots de skäl som i och för sig talar för ett bifall till motionerna, icke böra biträda desamma». Som stöd härför anfördes dels statsfinansiella skäl, dels en annan omständighet, som numera saknar betydelse, enär den av utskottet berörda precepturen i offentlig rätt förklarats till ansökan ledig.

Den 19 september 1961 uppvaktades ecklesiastikministern i frågan av representanter för studentkåren och de politiska studentföreningarna i Uppsala samt några andra studentsammanslutningar. I den därvid överlämnade skrivelsen anfördes som skäl för professurens uppförande på stat bl. a. att det internationella organisationsarbetet genomgår en snabb expansion, att administrationen av hjälpen till utvecklingsländerna blivit alltmer personalkrävande samt att näringslivet fått större behov av fackmän som kan lösa de juridiska problem, som uppstår i samband med företagets utlandsförbindelser. Till skrivelsen fanns bifogat uttalanden av vissa organisationer och institutioner rörande behovet av personal med utbildning för olika slags internationellt arbete.

Professorens uppförande på stat har sedan flera år stått främst bland fakultetens petita. Så var fallet även 1961, och liksom tidigare tillstyrkte universitetskanslern. Ej heller till årets riksdag har emellertid någon proposition avgivits i frågan.

Som framgått av det föregående kan statsmakternas tidigare ståndpunktstagande till frågan om professurens uppförande på stat inte uppfattas såsom en återkallelse av 1938 års principbeslut. Något sådant skulle också ha varit orimligt. Under mellantiden har våra ekonomiska förbindelser med utlandet blivit allt livligare, samtidigt som dessa komplicerats genom allehanda handels- och valutapolitiska regleringar. Även utlänningsrätten och den internationella familjerätten har fått ökad betydelse. Genomgripande förändringar har inträtt i de folkrättsliga relationerna mellan staterna. Dessa förhållanden har medfört att både advokater, domare och ämbetsmän i allt större utsträckning fått ta ställning till problem med anknytning till den internationella rätten. Några av de största och betydelsefullaste processer, som högsta domstolen haft att slita under senaste år, har angått internationellt privaträttsliga frågor. Särskild uppmärksamhet förtjänar också samarbetet inom FN samt integrationen mellan de väst-europeiska staterna. Härigenom har helt nya problem uppstått inom folkrätten.

Det obligatoriska studiet av folkrätt och internationell privaträtt kan visserligen inte beredas något större utrymme inom ramen för juris kandidatexamen. Och de kunskaper i folkrätt, som kräves för juridisk-samhällsvetenskaplig examen, är av samma omfattning som för nyssnämnda examen. Enligt den nya studieordningen avslutas emellertid dessa examina med mera fördjupade och specialiserade studier under en respektive en

halv termin, och studenterna kan fritt välja inom vilket av de i examen ingående ämnena, som de vill bedriva sådana studier. Med hänsyn till den internationella rättens alltmer ökade betydelse får det anses önskvärt att en del studenter utnyttjar denna möjlighet till att förskaffa sig fördjupade insikter inom någon del av just detta ämnesområde. Både rättskipningen och näringslivet har behov av specialister på internationell rätt, och sådana är också erforderliga som svenska representanter i olika internationella sammanslutningar och organ. Brist på dylika specialister kan komma att menligt påverka vårt lands möjligheter att anpassa sig efter och tillgodogöra sig den alltmer forcerade utveckling som under senare år inträtt på detta område. Men vidare finns här också vidsträckta arbetsuppgifter av betydelse för hela mänsklighetens välgång. Skulle en tillfredsställande undervisning kunna ordnas i internationell rätt, torde man icke heller behöva befara att ej tillräckligt många studenter skulle vilja särskilt förkovra sig häri. Den studerande ungdomen är lyhörd för vad som rör sig i tiden. Härom vittnar studentorganisationernas tidigare berörda uppvaktning för ecklesiastikministern i september 1961.

Fakulteten i Uppsala kan för närvarande icke tillfredsställa de krav som sålunda ställs på densamma. Visserligen finns vid fakulteten ett utmärkt specialbibliotek inom det ifrågavarande rättsområdet, vilket tillhör det år 1928 inrättade »Svenska institutet för internationell rätt vid universitetet i Uppsala». Men de personella resurserna är otillräckliga. Folkrätten omhänderhas av professorn i offentlig rätt och den internationella privaträtten av en professor i civilrätt. Dessa lärare har i övrigt att svara för stora rättsområden, och de kan ej ägna tillräcklig tid åt den utveckling, som den internationella rätten för närvarande undergår. De studerande, som vill ägna detta rättsområde mer fördjupade studier inom ramen för juris kandidatexamen, kan ej beredas den erforderliga undervisningen och handledningen, och detta gäller i än högre grad dem, som vill licentiera i detta ämne eller däri avlägga doktorsgraden. Den internationella rätten är numera så omfattande och underkastad en så forcerad utveckling, att det härför krävs en specialist, som helt kan ägna sin tid åt denna viktiga arbetsuppgift. I detta sammanhang må även uppmärksammas att vetenskaplig undervisning förutsätter att den ifrågavarande läraren själv ständigt är vetenskapligt verksam inom sitt fack. Och skulle till äventyrs innehavaren av en svensk lärostol i internationell rätt kunna genom sin vetenskapliga produktion bidra till den internationella rättens utveckling och förkovran vore ju detta enbart en heder för vårt land.

Vid den tidigare berörda uppvaktningen för ecklesiastikministern gjorde studentsammanslutningarnas representanter gällande att en professur i internationell rätt skulle vara av värde även för de till den humanistiska fakulteten hörande ämnena statskunskap och företagsekonomi. Inom det

förra ämnet skall det ges undervisning rörande internationella organisationer och därmed sammanhängande frågor, något som med nu tillgängliga lärarkrafter ej kan ordnas på ett tillfredsställande sätt. Och vad angår forskningen och den högre undervisningen i företagsekonomi, har denna i Uppsala inriktats på problem inom utrikeshandeln. Härvid kommer man in på sådana juridiska frågor som regleras av valutalagstiftningen, dubbelbeskattningsavtal, bestämmelser rörande kapitalinvestering i utlandet m. m. Medverkan erfordras då av en jurist, som känner till sådana speciella grenar av den mellanstatliga rätten. Även i dessa sammanhang skulle en professor i internationell rätt kunna göra betydelsefulla insatser.

Vidare förtjänar det komparativa studiet av utländsk rätt att uppmärksammas i detta sammanhang. Inom lagstiftningsverksamheten uppmärksammas numera nästan undantagslöst förhållandena i främmande länder. Och av samma orsaker som den internationella rätten fått större betydelse har även domare, advokater och andra praktiskt verksamma jurister kommit i ökad beröring med främmande rätt. Som exempel må nämnas att det i mål med internationell anknytning ofta förekommer att svensk domstol har att tillämpa utländsk rätt. På sina håll utomlands har också komparativrättsliga studier tilldragit sig långt större intresse än vad fallet är här i landet.

Visserligen kan man inte tänka sig att det för juris kandidatexamen skulle krävas några mera ingående kunskaper i utländsk rätt. Men det vore önskvärt att det gäves översiktliga framställningar över de stora kulturländernas rättsystem, vilka de studenter, som vore intresserade härav, kunde bevista under den valfria terminen i slutet av studietiden. Sådan undervisning har också givits vid det institut för jämförande rättsvetenskap, som finns inrättat vid fakulteten i Uppsala, men på grund av brist på lärarkrafter har detta icke kunnat ske annat än i högst begränsad omfattning.

Det förefaller som om även detta verksamhetsfält skulle ställa sig naturligt för en professur i internationell rätt. Ett djupare inträngande i denna förutsätter nämligen att man ägnar uppmärksamhet även åt främmande inomstatlig rätt. Och då en professor i internationell rätt näppeligen behöver ta hela sin undervisningsskyldighet i anspråk för detta ämne, borde han få åtminstone någon tid över till att meddela undervisning i utländsk rätt.

Här må även uppmärksammas att universitetsutredningen (SOU 1959:45 s. 372) uttalat önskemål om att antalet juris studerande måtte avsevärt ökas. Detta förutsätter att juristutbildningen i viss utsträckning anpassas efter de skiftande arbetsuppgifter, som ett ökat antal jurister kan komma att erhålla. En möjlighet är att flera svenska jurister vinner anställning i internationella organisationer. Och säkerligen kommer svenska företag med

utlandsförbindelser att i ökad utsträckning anställa jurister, som kan biträda vid kontraktskrivning, patentansökningar och annat dylikt arbete. Även från den nu berörda synpunkten är det önskvärt att professuren i internationell rätt uppföres på stat. På det berörda området finge man då möjlighet att ge ett ökat antal studenter den utbildning som dessa behöver.

Det kan vidare antas att dröjsmålet med professurens uppförande på stat inverkar menligt på forskarrekruteringen inom de juridiska fakulteterna. Dessa har betydande rekryteringssvårigheter, beroende därpå att forskarkarriären är osäkrare än de praktiska juristbanorna samt att de unga forskarna får nöja sig med betydligt lägre inkomster än deras kamrater, som skaffat sig en allmän tjänst eller en privat anställning. På grund härutav brukar den som reflekterar på att skriva en avhandling i juridik fästa avgörande vikt vid när någon ordinarie lärartjänst kommer att ledigförklaras inom det ifrågavarande ämnet. Och att en ny professur inrättas inom ett ämne ger detta speciell dragningskraft. Så är förhållandet även då beslut icke fattats om professurens omedelbara uppförande på stat, såvida detta motiverats av ovissheten om när det kan påräknas någon kompetent sökande till densamma. Man räknar då med att professuren skall komma till stånd, så snart någon förskaffat sig den erforderliga kompetensen. Att denna beräkning slår fel måste göra ett nedslående intryck på de unga forskarna och därmed påverka forskarrekruteringen i ogynnsam riktning. Även detta synes oss vara ett skäl för att riksdagen nu för sin del infriar statsmakternas löfte från 1938.

I en skrivelse till Konungen av den 16 oktober 1961 har universitetskanslern antytt möjligheten av att professuren i internationell rätt vid Uppsala universitet skulle bära Dag Hammarskjölds namn. Hur därmed än kan bli förhållandet, synes oss ett realiserande av 1938 års principbeslut utgöra ett lämpligt sätt att hedra dennes minne. Hammarskjöld avlade i sin ungdom juris kandidatexamen i Uppsala, och såsom FN:s generalsekreterare sökte han hävda den internationella rättens grundsatser i sammanlevnaden mellan jordens folk.

Under återopande av det föregående hemställer vi,

att den år 1938 beslutade professuren i internationell rätt vid Uppsala universitet måtte uppföras på stat från och med budgetåret 1962/63.

Stockholm den 24 januari 1962

Gösta Bohman
S. G. W. Wahlund
S. Gustafson

Nancy Eriksson
Nils Kellgren
C. G. Regnéll

Henrik Munktell
Ingrid Gärde Widemar
Erik Tobé
Manne Ståhl